

СУБ'ЄКТИВНА КАТЕГОРИЗАЦІЯ ЕТИЧНИХ ПОНЯТЬ КУРСАНТАМИ ВНЗ МВС УКРАЇНИ

В статті розглянуто особливості розташування конструкту «етика» у спільному семантичному просторі етичних понять у курсантів ВНЗ МВС України. Визначені гендерні відмінності у суб'єктивній категоризації курсантами етичних понять.

Ключові слова: гендерні відмінності, етика, етична поведінка, етичні поняття, семантичний простір, стереотип

В статье рассмотрены особенности расположения конструкта «этика» в совместном семантическом пространстве этических понятий у курсантов ВУЗов МВД Украины. Определены гендерные отличия в субъективной категоризации курсантами этических понятий.

Ключевые слова: гендерные отличия, этика, этические понятия, этическое поведение, семантическое пространство, стереотип

In the article the particular location construct "ethics" in a joint semantic space of ethical concepts in university students Internal Affairs of Ukraine. Identified gender differences in subjective categorization cadets ethical concepts.

Keywords: gender differences, ethics, ethical behavior, ethical concepts, semantic space, stereotype

Актуальність проблеми. Професійна етика працівників міліції на сучасному етапі розвитку держави і суспільства залишається гострою та дискусійною проблемою. Основною причиною цього, на наш погляд, є наявність значних суперечностей між декларованими вимогами до поведінки працівників ОВС та реальним станом справ: якістю підібраних міліцейських кадрів та можливостями системи впливати на них, формуючи прийняття і схвалення етичних вимог, а через це – етичність поведінки.

Професійна міліцейська етика знаходиться у ситуації, яка влучно описана Горациєм: «Що означають закони без добрих звичаїв?...». Базовий у цій сфері наказ МВС України від 22.02.2012 «Про затвердження Правил поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу ОВС України» встановлює, що норми професійної етики регулюють широке коло відносин працівників: із самим собою (моральні цінності, зобов'язання та принципи служби), із колегами та громадянами (службовий етикет) та із системою ОВС у цілому (вимоги до службової, позаслужбової та антикорупційної поведінки). Однак часто суспільство стає свідками неетичної, аморальної поведінки працівників ОВС, що свідчить про наявність проблемних моментів у підготовці правоохоронців, а широкий

резонанс, якого набувають такі випадки, вкрай негативно впливає на імідж міліції у цілому.

Виявляється, що формально питання професійної етики добре унормовані відомчими документами, але для реалізації їх вимог цього не достатньо.

Невирішеними раніше частинами зазначеної проблеми, на наш погляд, є визначення того, як саме правоохоронці розуміють професійну етику та що вкладають в її зміст. Це необхідно в площині розробки та удосконалення шляхів формування професійної етики працівників ОВС.

Мета статті – проаналізувати особливості розташування конструкту «етика» у спільному семантичному просторі етичних понять у курсантів ВНЗ МВС України.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні підходи до дослідження різних аспектів функціонування професійної етики фахівця розкриті в працях М.Алексєєвої, О.Андрєєва, О.Дубова, О.Коблікова, В.Лозового, І.Ломачинської, Г. Опалева, Г.Сорокіної та ін.. Питанням формування професійної етики працівників ОВС України, а також її зв'язку із ефективністю професійної діяльності, формуванням професіоналізму, забезпеченням дисципліни і законності у міліцейських колективах присвячені роботи

А. Балаховського, О. Бандурки, В. Гидиринського, В. Горбунова, М. Іщука, Б. Каверіна, Б. Канівського, І. Климова, Кожушка М.В.[3], Б. Малькова, П. Петрія, Б. Сафронова, О. Скакун, В. Сустановова, В. Сухарева, Р. Тимошева, С. Тюшкевича, О. Тягла, М. Шахова і інших. Встановлено, що професійна етика виступає інтегральним утворенням, який системно представлений на різних рівнях особистісної організації та міжособистісної взаємодії, і забезпечує регуляцію поведінки працівників ОВС та їх професійного спілкування.

Вибірка і методи дослідження. У дослідженні взяли участь 80 курсантів Харківського національного університету внутрішніх справ, які були рівномірно розподілені на чотири групи: 1,2) юнаки та дівчата; 3,4) курсанти 1 та 4 курсу. Для з'ясування змістовного навантаження терміну «етика» була проведена процедура багатомірного шкалювання. Досліджуваним було запропоновано оцінити ступінь суб'єктивної відмінності різних етичних понять. Із 19 понять, які оцінювались, було сформовано $(N*(N-1))/2$ пар, які порівнювались досліджуваними за допомогою семибальних шкал (від «1» – поняття однакові за змістом, до «7» – поняття не мають нічого спільного).

Таким чином, кожний досліджуваний порівняв особливості змістовного

навантаження кожного етичного поняття з кожним, здійснивши 171 порівняння. Час, витрачений досліджуваними на порівняння, не обмежувався та не урахувався. Отримані квадранти симетричні матриці суб'єктивних відмінностей (19*19) були піддані процедурі багатомірного шкалювання ALSCAL (застосована модель індивідуальних відмінностей (Individual differences), яка найбільшою мірою відповідає завданню дослідження).

Аналіз взаємного розташування термінів етичних понять в спільному семантичному просторі дозволив виявити їх змістовні особливості у групах досліджуваних, наповнити конструкт «етика» семантичними характеристиками інших етичних понять.

Обговорення результатів.

Дослідження, проведені на великих за обсягом вибірках (наприклад, Ч. Осгуд, 1952, О. Шмельов, 2004 та ін.) показують, що типові семантичні простори мають 2-3 виміри, тобто суб'єктивне оцінювання будь-яких об'єктів чи стимулів в цілому відбувається на підставі 2-3 характеристик (частіше за все, це осі активності, сили та оцінки).

Розташування етичних понять в осях спільного семантичного простору досліджуваних 1 та 4 курсу представлено на рисунках 1-2.

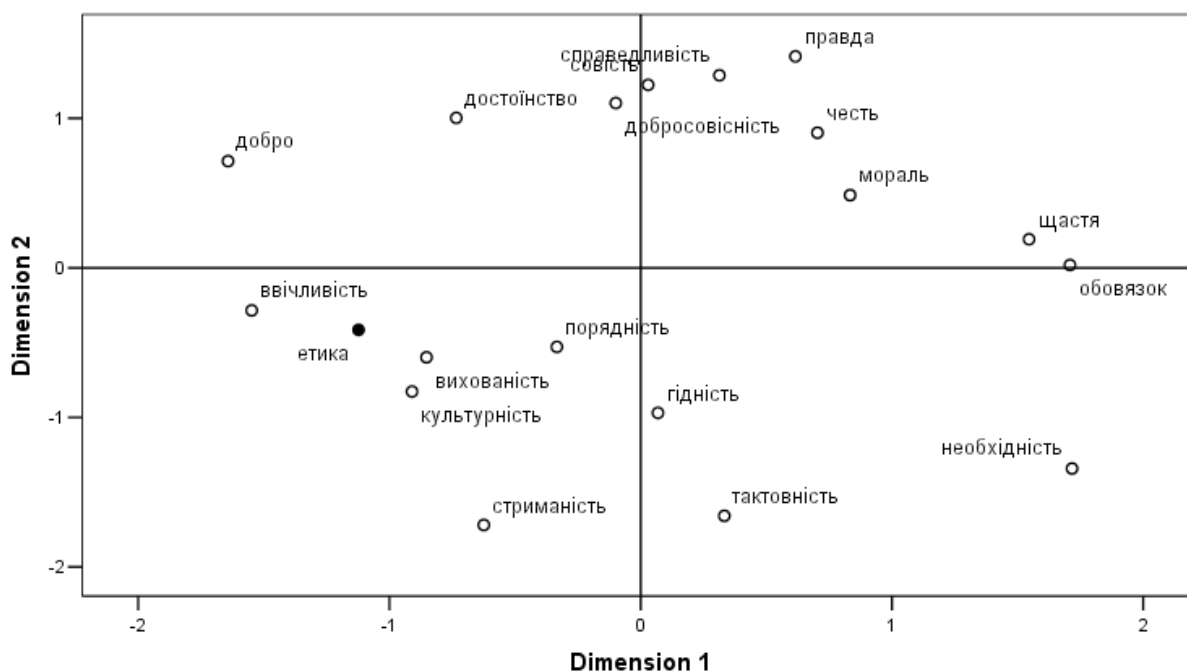

Рис. 1. Узагальнений семантичний простір етичних понять у групі досліджуваних 1 курсу.

Питання педагогіки

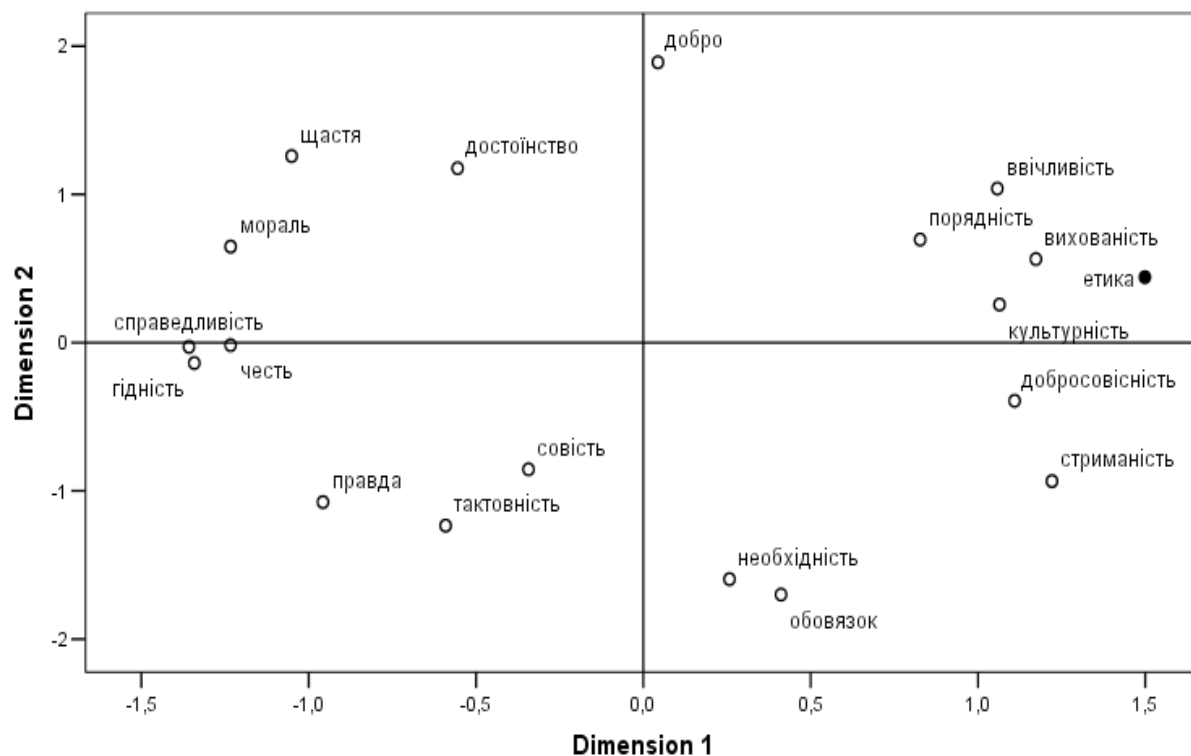

Рис. 2. Узагальнений семантичний простір етичних понять у групі досліджуваних 4 курсу.

Узагальнений семантичний простір етичних понять у групі 1 курсу виявився двовимірним (показник S-стресу для склав $S=0,36$, модель пояснює 71% дисперсії ($R^2=0,71$)). У групі 4 курсу, відповідно $S=0,41$; $R^2=0,65$. Показник стресу відображає ступінь відмінності побудованої моделі від ідеальної, яка відповідає усім індивідуальним матрицям даних, отримані результати придатні для інтерпретації.

З рисунку видно, що за своїм змістом поняття «етика» у курсантів 1 курсу найбільш близьке до понять «ввічливість», «вихованість» та «культурність». У досліджуваних 4 курсу до них додається поняття «порядність», що свідчить про більшу усвідомленість етичних вимог у курсантів випускного курсу.

Аналізуючи взаємне розташування термінів, можна дійти висновку щодо осей, за якими відбувається їх суб'єктивна категоризація. Так, у групі 1 курсу за віссю «X» відбувається розподіл термінів між загальнолюдськими та індивідуальними, що дозволяє назвати її «ось інтериоризації етики». За віссю «Y» терміни розподіляються за своєю оціною, що дозволяє назвати її «необхідність –

бажаність». Таким чином, отримано наступні квадранти понять: (-;-) *інтериоризовані необхідні* (ввічливість, етика, вихованість, культурність, порядність, стриманість); (+;-) *загальні необхідні* (гідність, тактовність, необхідність, обов'язки); (-;+) *інтериоризовані бажані* (добро, достоїнство, совість, добросовісність); (+;+) *загальні бажані* (справедливість, правда, честь, мораль, щастя).

У групі 4 курсу отримано приблизно таку ж картину зі зміною осей: ось «X» була названа «ось інтериоризації етики», а ось «Y» отримала назву «необхідність – бажаність». Описані квадранти термінів: (-;-) *загальні необхідні* (гідність, справедливість, честь, правда, тактовність, совість); (+;-) *інтериоризовані необхідні* (необхідність, обов'язок, добросовісність, стриманість); (-;+) *загальні бажані* (мораль, щастя, достоїнство); (+;+) *інтериоризовані бажані* (добро, культурність, порядність, ввічливість, етика, вихованість).

Розташування етичних понять в осях спільного семантичного простору досліджуваних юнаків та дівчат представлено на рисунках 3-4.

Питання педагогіки

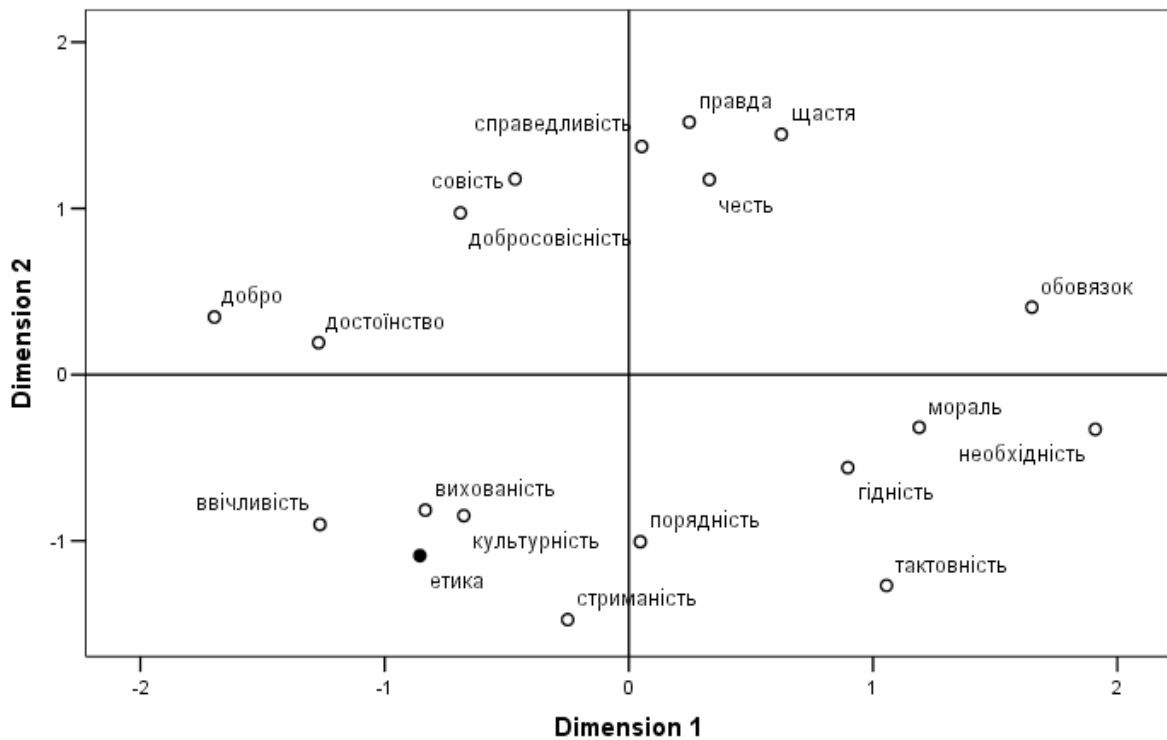

Рис. 3. Узагальнений семантичний простір етичних понять у групі досліджуваних юнаків.

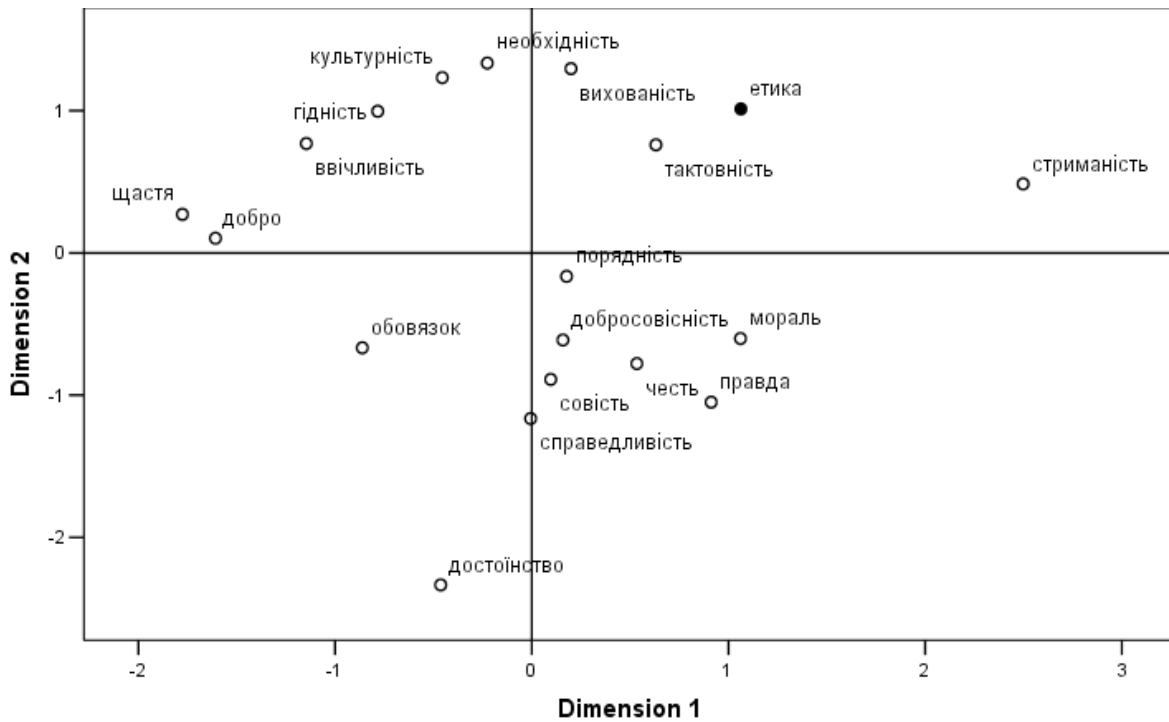

Рис. 4. Узагальнений семантичний простір етичних понять у групі досліджуваних дівчат.

Узагальнені семантичні простори етичних понять у групах юнаків та дівчат виявились також двовимірним (показники S-стресу склали $S=0,28$ та $S=0,31$ відповідно, $R^2=0,55$ та $R^2=0,61$ відповідно), отримані результати придатні для інтерпретації.

З рисунків видно, що за своїм змістом поняття «етика» у курсантів юнаків наближується до понять «ввічливість», «вихованість», «культурність» та

«стриманість», а у дівчат до понять «вихованість», «тактовність» та «необхідність». Це вказує на те, що етичність поведінки більшою мірою усвідомлюється як необхідність саме дівчатами-курсантами.

Аналіз взаємного розташування термінів у спільному семантичному просторі дав можливість визначити осі, за якими відбувається суб'єктивна категоризація етичних понять. Так, у юнаків ось «X»

Питання педагогіки

отримала назву «бажаність – необхідність», а ось «У», як і у попередніх групах, «інтериоризація етики». Отримано наступні квадранти: (-;-) *інтериоризовані бажані* (ввічливість, вихованість, культурність, етика); (+;-) *інтериоризовані необхідні* (порядність, гідність, тактовність, мораль, необхідність); (-;+) *загальні бажані* (добро, достоїнство, совість, добросовісність); (+;+) *загальні необхідні* (правда, щастя, честь, обов'язок).

У групі дівчат виявлені такі ж осі категоризації: «бажаність – необхідність» (ось «У») та «інтериоризація етики» (ось «Х»). Квадранти: (-;-) *загальні бажані* (обов'язок, достоїнство); (+;-) *інтериоризовані бажані* (порядність, добросовісність, мораль, совість, честь, правда, справедливість); (-;+) *загальні необхідні* (щастя, добро, ввічливість, гідність, культурність); (+;+) *інтериоризовані необхідні* (етика, вихованість, тактовність, стриманість).

Аналізуючи результати, можна зробити низку емпіричних узагальнень та **висновків**:

1. Курсанти першого курсу достіменно не усвідомлюють, які вимоги до них пред'являються, адже поняття обов'язку та необхідності слабо асоційовані із іншими етичними поняттями. На четвертому, випускному курсі, спостерігається така ж ситуація: поняття обов'язку та необхідності не мають конкретного семантичного навантаження, тобто є змістовно «пустими»

для курсантів. Це означає, що формування професійної етики має відбуватись саме у цей сензитивний період, з самого початку фахової підготовки.

2. Курсанти загалом сприймають поняття «етика» як шаблон, професійно-необхідний стереотип, не співвідносячи його з поняттями добра та справедливості. Це свідчить про відсутність у них інструментального, прикладного розуміння професійної етики як системи, яка організовує професійні відносини. Фактично, курсанти готові демонструвати етичну поведінку, але не очікують такої ж поведінки з боку оточуючих.

3. Етична поведінка також не розглядається курсантами як така, що може допомогти досягти щастя у житті. Щастя більшою мірою асоціюється із добром та мораллю. Це означає, що етичні вимоги слабо інтериоризовані курсантами, не засвоєні у внутрішній план, сприймаючись як дещо нав'язане зовні, і регулюють їх поведінку здебільшого у ситуаціях із зовнішнім контролем.

4. Існують значні гендерні відмінності у суб'єктивній категоризації курсантами етичних понять. Так, юнаки прагнуть більшою мірою правди, честі та справедливості, а дівчата – доброго та ввічливого ставлення. Для дівчат етична поведінка більшою мірою є внутрішньо необхідною, ніж для юнаків.

Література

1. Артемьева Е.Ю. Описание структуры субъективного опыта: контекст и задачи / Е.Ю. Артемьева, Ю.К. Стрелков, В.П. Серкин // Мышление. Общение. Опыт. – Ярославль : ЯГУ, 1983. – С. 99-107.
2. Артемьева Е.Ю. Основы психологии субъективной семантики / Е.Ю. Артемьева. – М. : Наука, 1999. – 350 с.
3. Кожушко М. В. Поняття професійної етики курсантів і слухачів вищих навчальних закладів МВС України та її значення у виховному процесі / М. В. Кожушко // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 473–477 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11kmvuvp.pdf>
4. Кузнецов М.А. Семантичні простори позитивних і негативних біографічних спогадів особистості / М.А. Кузнецов // Актуальні проблеми практичної психології. Збірник наукових праць. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2006. – С. 127 – 129.
5. Ларіонов С.О. Гендерний аспект переживання психічних станів курсантами ВНЗ МВС України / С.О. Ларіонов // Матеріали науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки ВНЗ МВС України». – Х. : ХНУВС, 2010. – С. 280-283.
6. Литягина Е.В. Психосемантика. Основы курса и фрагменты первоисточников : учебн. пособие / Е.В. Литягина. – Самара : Универ-групп, 2009. – 260 с.